

КИРОМИ БУХОРИ ШОИРИ ИНСОНДУСТ

Дарунмояи адабиёти куҳанбунёди форс-тоҷикро андешаҳои башардӯстона ташкил медиҳад. Чавҳари сурудаҳои суҳанварони адабиёти гузаштамон асосан аз мазмунҳои инсонпарварона иборат мебошад. Неки хостан ба инсон, нақӯкориву нақӯандешӣ яке аз паҳлӯҳои аслии андешаҳои инсонпарварона ба шумор меояд.

Ба мавзӯи неки ва нақӯкорӣ асрҳо пеш шоирону адибони форсигӯй таваччуҳ зоҳир карда, андешаҳои худро дар боби некманишӣ иброз доштаанд. Некиву нақӯкорӣ ва некхоҳӣ мавзӯест, ки ҳамеша инсоният ба он ниёз дорад. Зимни баррасии андешаҳои инсондӯстӣ, аз ҷумла, некиву нақӯкорӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ адабиётшинос Мирзо Муллоаҳмадов ба чунин хулоса расидааст: «Некиву нақӯкорӣ аз рукҳои асосии андешаҳои инсондӯстии Фирдавсӣ буда, дар таърихи афкори иҷтимоиву ахлоқии мардумони эронинаҷод суннатҳои қадимиву ғанӣ дорад ва дар ҳамаи шоҳкориҳои адабиву фарҳангӣ аз «Авесто» то «Шоҳнома» ҷои муҳимро ишғол менамояд» [3, 39]. Некиву нақӯкорӣ на танҳо чавҳари андешаҳои ҳаким Фирдавсиро ташкил менамояд, балки тамоми намояндагони барҷастаи адабиёти форс-тоҷик аз устод Рӯдакӣ шурӯъ намуда, то Аҳмади Донишу устод Айнӣ ва шоирони пасин низ моҳияти зиндагии инсонворро дар некиву некирдорӣ ва некхоҳӣ ба ҳамдигар тафсир кардаанд.

Дарвоқеъ, паёми ахлоқӣ ва некманишонаи яке аз динҳои қадимии ҷаҳон зардуштӣ низ басо муассир ва инсонсоз аст, ки дар се вожаи муъҷаз «пиндори нек, гуфтори нек ва рафтори нек» хулоса шудааст. Агар ин паёмро инсонҳо дар зиндагии ҳаррӯзаи хеш амалӣ намоянд, он гоҳ ҷаҳон зебу зинат меёбад, дунёро зебоӣ тасхир мекунад ва ҷангу таҳдидҳову бадӣ аз миён хоҳад рафт. Неки эҳсосотест, ки зебоӣ меофарад ва зебоӣ ба инсоният ҳисси хушзистанро мепарварад. Шоирону андешамандони бузурги инсонпарвар мисли Рӯдакиву Абӯшақури Балхӣ, Фирдавсию Ибни Сино, Носири Хусрав, Саъдӣ, Ҳофиз ва дигарон низ дар осори худ ба масъалаи некиву нақӯкорӣ диққати махсус дода, дар тарғибу ташвиқи он саҳм гузоштаанд.

Тавассути шеър метавон ба шуури одамон хубтар таъсир расонд ва онҳоро дар рӯҳияи инсонпарварӣ тарбият кард. Ба эътибори ин хусусият шоирону адибони барҷаста дар шеър нуктаҳои арзишманди ахлоқиро тарғиб намудаанд. Дар мавзӯи эҳсон неки садҳо намуна аз шоирони

классику муосир овардан мумкин аст, ки ба инсон дарси некандешӣ медиҳад. Масалан, Фирдавсӣ дар фазилати некӣ чунин мефармояд:

Набошад ҳаме неку бад пойдор,
Ҳамон беҳ, ки некӣ бувад ёдгор [7, с. 122].

Ё ин ки Ҳофиз мегӯяд:

Даҳрӯза меҳри гардун афсона асту афсун,
Некӣ ба ҷойи ёрон фурсат шумор ёро [10, с. 3].

Сартосари навиштаҳои Саъдии Шерозиро тарғиби ахлоқи ҳамида ташкил медиҳад, зеро ӯ ба хонандагонаш роҳи хуби зиндагиро нишон медиҳад. Асоси «Гулистон»-ро низ панду андарз ташкил медиҳад. Саъдӣ хислатҳои хуби инсониро ситоиш карда, хислатҳои бади инсониро танқид менамояд. Шоир дар ин асараш одамонро ба шинохти неку бад роҳнамоӣ мекунад. Инсонҳои шариф маҳз ба василаи некӣ номи худро дар таърих боқӣ мегузоранд ва то инсоният боқист онҳоро ба некӣ ёд мекунанд.

Донишманди тоҷик дар китоби худ «Ҷаҳонбинӣ ва ахлоқ аз назари мутафаккирони тоҷик» андешаи мутафаккир ва олими бузург – Абӯрайҳониро Беруниро дар ин хусус қайд карда чунин мегӯяд:

...Накӯкорӣ, хайрхоҳӣ, хоксорӣ ва кумаки байниҳамдигарии рафиқона тибқи назари олим, бояд қисмати ҷудонашавандаи усули зиндагии ҳар фарди ҷомеа қарор гирад... Абӯрайҳони Берунӣ дар асари дигараш «Ал-ҷамоҳир фи маърифат-ул-ҷавоҳир» масъалаи ниҳоят муҳими рӯзгор саъйи некию накӯкориро тарғиб менамояд. Оид ба ин масъала ӯ хеле ҷиддӣ сухан ронда «мурувват»-ро беҳтарин сифати инсонӣ мешуморад ва шарафи одамиро низ дар дарки маънои «мурувват» медонад. Берунӣ менависад, «Кӯшиши некию накӯкорӣ дар ҳолате рушду нумӯъ меёбад, ки муруввату накӯкорӣ, майлу рағбати он ба кулли одамон хос бошад ва ҳешовандон ҳангоми нотавонӣ ба ақорибашон сифати нексириштию мурувват орзу намоянд ва замони имконият доштан ба онҳо барори кор хоҳанд» [6, с.116-117].

Шоирони дигари инсонпарвар низ дар ин боб шеърҳои бисёр сурудаанд. Аз он ҷумла, яке аз ин шоирони номдори асри 17 Мовароуннаҳр Киромӣ Бухорӣ мебошад, ки дар ашъори ӯ низ мавзӯи эҳсону накӯкорӣ ба таври муқаррар тавсиф шудааст. Чунонки мегӯяд:

То тавонӣ ба саҳо бош ба олам машҳур,

Барги айши чамани хулд кафи эҳсон аст [2, с. 106].

Дар назари Киром моҳияти некӣ дар хислату хусусияти хубу ахлоқи хамида ба монанди покизагӣ, чуду саховатмандӣ, дастгирии бенавоёну бечорагон, бадгӯӣ накардан дар ҳаққи якдигар ва монанди инҳо доништа мешавад.

Инсон бояд забонро ба бадгӯӣ нисбат ба дигарон одат накунонад ва забонашро ба каломи некӯ зинат диҳад. Зеро ба ақидаи шоир ҳар чи ба ғайр аз накӯист барбодраванда аст:

Забон ба ҳарфи бади кас макун дароз чу бед,
Ки ҳар чӣ ғайри накӯист ҷумла барбод аст [2, с. 70].

Калиди кушоиши ҳама гиреҳхоро эҳсон номидани шоири инсондӯст бечихат нест. Ба андешаи Киром эҳсон ва чуду саҳо яке аз хислатҳои некандешонаву некхоҳона ва илова бар ин инсонпарварона аст. Эҳсон як навъи барҷастаи некист:

Дастӣ эҳсон аст фасли бастагиҳоро калид,
Дар ҷаҳон то метавонӣ бо саҳо машҳур бош [2, с. 215].

Ва одамиятро дар кушодани гиреҳ аз риштаи сарбастаи кори мардум мебинад:

Гираҳ зи риштаи мардум кушо ба нохуни тадбир,
Ки то зи кори фурубаастаат шавад гираҳ во [2, с. 9].

Таҳқиқи андешаҳои некбинонаи Фирдавсӣ, ки аз тарафи М.Муллоаҳмадов анҷом гирифтааст, ҷолибу омӯзанда аст. Ӯ бунёди амали некро марбут ба ният ва андешаи нек медонад:

«Инсон бояд ҳамеша на танҳо қору амали некро анҷом диҳад, балки нияту андешааш ҳам нек бошад, яъне инсон бояд дорои пиндори нек бошад. Аз нигоҳи Фирдавсӣ накӯкориҳои инсон аз андешаи неки ӯ шурӯъ мешавад. Бинобар ин бояд ҳамеша фикру андешаи некро дар сар дошт:

Ҳамеша хирад посбони ту бод,
Ҳама некӣ андар гумони ту бод.» [3, с. 76; 8, с. 444].

Ин гуфтаҳои муҳаққиқро дар бораи некӣ ба ашъори Киром низ татбиқ намудан мумкин аст. Киром аҳли давлату сарватро ба эҳсонун некӯкорӣ дар ҳаққи бенавоён даъват намуда мегӯяд:

То тавонӣ тирарӯзонро ба эҳсон ёд кун,
Эй ки чун хуршед дорӣ давлати пояндагӣ [5, 115].

Ё ин ки:

Мешавад ҳар заррааш оинаи гетинамой,
Зар ба доман ҳар ки чун хуршед эҳсон кардааст [5, 115].

Такроран аз эҳсонун мурувват намудани аҳли давлат нисбат ба мардуми бенаво сухан гуфтани Киром нишонаи он аст, ки ӯ шоири аҳли дил, мардумнавозу бечорапарвар ва башардӯст буда, некойиниро мароми аслии инсонии худ медонистааст. Аз тарафи дигар бар асари зулму бедод ва ноадолатиҳои паёпай ҳукуматдорони замон ҳоли мардумро ба танг оварда будаанд. Зулму тааддӣ зиёд мардумро тангдасту қашшоқ ва бенаво сохта буд. Аз ин рӯ Киром ва мисли ӯ шоирони мардумнавоз мехостанд, ки мардуми дорову сарватмандро ба эҳсонун саҳо ва қараму некӯхӯй дар ҳаққи инсонии мазлуми рӯзгорашон даъват намоянд.

Вай ба мисли бемуруввативу ҳасисӣ ва бепарвоиро, ки аз ҳислатҳои разилаи аҳли давлат дониста, онҳоро ба муруввату эҳсон дар ҳаққи бенавоён даъват кардааст:

То сӯзани ту бигзарад аз атласи фалак,
Сарриштаи низоми мурувват нигоҳ дор!
Афкан ба дӯши хастадилон сояи қарам,
Худро зи офтоби қиёмат нигоҳ дор! [2, с. 197]

Кироми Бухорӣ ба ҳеҷ вачҳ дар ин масъала бетаваҷҷуҳ набуда, дар ашъораш аз муҳаббат ба дигарон ва дастгирӣ аз ниёзмандон сухан гуфтааст. Инсонии комил бояд гираҳкушоӣ аз қори мардумро ҳадафи асосии зиндагии худ қарор диҳад. Инчунин ба таъбири образноки шоир, хорро аз пойи халқ бо миҷғони худ бояд гирифт.

Хор бо миҷғони худ бояд гирифт аз пой халқ,
Дар ҳавои олами таҷрид чун сӯзан мабош [2, с. 210].

Киром мехоҳад ба афтодагон ёрӣ расонад, аммо ба сабаби тангдастӣ дасти ёрӣ дароз карда наметавонад. Чунонки дар ин байт овардааст:

Чӣ сон ба хидмати афтодагон зи ҷо хезам,
Маро ки дасти саҳо чун кафи гадо холист?! [2, с. 64].

Ба андешаи Киром подоши некӣ ба ҷуз некӣ ва бадиву бадкирдорӣ ба ҷуз бадӣ чизи дигаре наметавонад бошад:

Мачӯ кирдори бадро дар Худо рӯзи ҷазо некӣ,
Ба ҳар кас ҳар чи хоҳӣ кард дар маҳшар ҳамон бинӣ [1, с. 105].

Киром аҳли ҷоҳу давлатро насихат карда, ба камбағалон некиву эҳсон карданро тавсия медиҳад. Дар ғазалиёти шоир низ ба таври муқаррар хотиррасон кардани муқофоти амал ба аҳли ҷоҳу давлат зиёд ба ҷашм мерасад. Шоир дар ишора ба онҳо чунин мегӯяд:

Ҳар кас ки ба олам рақами зулм гузорад,
Бинад ҷу қалам бар сари худ теги дудамро.
Хоҳӣ, ки ба рӯят дари фирдавс кушоянд,
Аз хотири худ соз бурун ёди ситамро [2, с. 30].

Ва ё:

Кори худро ба накӯӣ бибар аз хеш Киром,
Ҳамаро кардаи худ рӯзи ҷазо роҳнамост [2, с. 103].

Агар шод кардани дили ғамдида баробари обод кардани Каъба бошад, озор додани дили онҳо низ мисли вайрон кардани он аст. Байтҳое чанд ба ин маънӣ дар ғазалиёти шоир ба ҷашм меҳӯранд:

Саъй камтар кун ба озори дили афтодагон,
Каъба санге аз бинои хонаи вайрони мост [2, с. 79].

Ё ин ки:

Каъба вайрон кардану озурдани дилҳо якест,
Нест дурӣ аз ҳарими Каъба то ақсои дил [2, с. 224].

Шоир соҳибони тахту тоҷро ба хоксорӣ, хурсанд кардани дили афтодагон ва шод гардондани хотири онҳо даъват намуда, дар яке аз ғазалҳояш чунин менависад:

Сар накаш аз хоксориҳо, ки дар мулки вучуд,
Ғар Сулаймон аст мӯреро зиёрат мекунад [2, с. 176].

Дар ҷойи дигар мегӯяд:

Чун Сулаймон бод агарчанде ки дар фармони туст,
Чашми уммед аз дуои мӯр бояд доштан.
Каъбаро обод кардан дил ба даст овардан аст,
Хотири ғамдидаро масрур бояд доштан [5, с. 117].

Чи тавре, ки шоир менигорад, озор додани дили инсон аз ҷоҳилӣ аст. Ва одам бояд на дилзорӣ, балки ба даст овардани дили инсонро шиори худ созад. Ба андешаи ин шоири инсондӯст обод кардани дили инсон баробари обод кардани хонаи Каъба мебошад ва озурдани дили инсон мисли санг андохтан ба сӯи он аст. Байти зерини шоир дар ҳамин мазмун гуфта шудааст:

Ҳар кӣ месозад дилзорӣ шиори худ, Киром!
Мезанад аз ҷоҳилиҳо Каъбаро мино ба санг [3, с. 228].

Шоир ба такрор инсонҳоро ба саховатмандӣ ва аз худ гузоштани осори некӣ ҳидоят мекунад, зеро аз инсон танҳо некӣ барҷой мемунаду бас:

Ба гулистон, на баҳору на хазон мемунад,
Самари боғи ту некист, ҳамон мемунад [3, с. 166].

Ва:

Саъй кун, то аз ту гардад шод ин ҷо хотире,
Ҳар чи месозӣ, ба ту фардо ҳамон хоҳад гузашт [3, с. 102].

Киром одамонро ба дӯстӣ нисбат ба якдигар даъват мекунад ва бо душманон дӯстӣ карданро авлотар медонад. Чи тавре, ки дар байти зер мебинем, хасро ба воситаи дӯстӣ низ нотавон кардан метавон:

Дӯстӣ кун пешаи худ, бо касе душман мабош,

Бо ҳарифони мулоим сахт чун оҳан мабош [3, с. 210].

* * *

Хасро аз дӯстӣ очиз тавон кардан, Киром,
Ҳар кӣ душман бо ту гардад, ту ба ӯ душман мабош [3, с. 210].

Ғазалиёти зикршудаи шоир баёнгари он аст, ки Киром мехоҳад инсонҳоро ба некиву некӯкорӣ ва эҳсон равона созад. Ӯ ба воситаи шеър мехоҳад масъулиятро дар вучуди онҳо бедор созад, то нисбат ба мардуми камбизоату бечора бепарво ва нисбат ба дарду ранҷи якдигар бетафовут набошанд. Ашъори шоир саршор аз чунин андешаҳои тарбиявӣ буда, инсонро ба дӯстиву рафоқат ва некиву накӯкорӣ даъват менамояд.

Китобнома:

1. Бухорӣ, Киром. Девон / Киروми Бухорӣ. Нусхаи дастнависи рақами 975, Шуъбаи дастхатҳои АИ ҚТ. – 106 сах.
2. Бухорӣ, Киром. Девон / Кируми Бухорӣ. Нусхаи дастнависи рақами 1955, Шуъбаи дастхатҳои АИ ҚТ. – 286 сах.
3. Муллоаҳмадов Мирзо. Инсон, адабиёт, фарҳанг / Мирзо Муллоаҳмадов. – Душанбе: Адиб, 1998. - 333 сах.
4. Муллоаҳмадов Мирзо. Биё, то ҷаҳонро ба бад наспарем / Мирзо Муллоаҳмадов. – Душанбе: Шучоиён, 2011. - 268 сах.
5. Саъдиев Садрӣ. Адабиёти тоҷик дар асри XVII / Садрӣ Саъдиев. – Душанбе: Дониш, 1985. - 266 сах.
6. Содиков А.У. Ҷаҳонбинӣ ва ахлоқ аз назари мутафаккирони тоҷик. / А.У.Содиков. – Душанбе: МДДМТ, 2004. - 203 сах.
7. Фирдавсӣ Абулқосим. Шохнома. Иборат аз 9 ҷилд. Ҷилди якум / Абулқосим Фирдавсӣ. – Душанбе: Адиб, 1987. - 478 сах.
8. Фирдавсӣ Абулқосим. Шохнома. Иборат аз 9 ҷилд. Ҷилди 8. / Абулқосим Фирдавсӣ. – Душанбе: Адиб, 1990. - 612 сах.
9. Ҳодизода Расул. Ахлоқ ва ҷомеа / Расул Ҳодизода. – Душанбе: Ирфон, 2008. - 117 сах.
10. Ҳофизӣ Шерозӣ. Ғазалҳои Ҳофиз / Шерозӣ Ҳофиз. Бар асоси чиҳилу се нусхаи хаттии садаи нухум. Тадвини дуктур Салим Найсорӣ. – Техрон: Алхудо, 1371. - 434 сах.

Киромӣ Бухорӣ шоири инсондӯст

Дар мақолаи мазкур моҳияти некманишӣ ва накӯкориву некандешӣ дар ғазалиёти Киром ба таври мухтасар мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Ашъори Киром оинаест, ки дар он зиндагии пурошӯб ва пуразоби шоир ва ҳамзамонаш бозтоб гардидааст. Шоири дардошно ва инсондӯст наҷоти инсонро аз машаққатҳои зиндагӣ танҳо дар меҳру мурувват ва некиву накӯкорӣ дар ҳаққи ҳамдигар доништа, инсонро ба некманишӣ ҳидоят намудааст.

Некӣ хоستان ба инсон, дӯст доштани мардум ва ба даст овардани дили мазлумону ниёзмандон аз мавзӯҳои асосии девони Киром буда, шоири инсонпарвар будани ӯро ба таври возеҳ ба субут мерасонад.

Ба таври муфассал ва муқаррар дар бораи некиву накӯкорӣ сухан гуфтани Киром бидуни тардид аз мардумнавозӣ ва ғояҳои бечорапарваронаи шоир сарчашма мегирад. Ва ӯ низ чун пайрав ва меросбари андешаҳои инсондӯстонаи шоирони пешгузаштаи худ ҳамеша инсонро ба некандешиву неққирдорӣ ҳидоят намудааст.

Ин мавзӯи девони шоир ниёз ба тадқиқоти ҷиддӣ дорад, ки ба гунаи муқаддима дар ин мақола андешаҳои худро пешниҳод менамоем.

Калидвожаҳо: андешаманд, фазилят, эҳсону накӯкорӣ, ҳикмат, ҷуду саҳо, некманиш.

Киромӣ Бухари поэт-гуманист

В данной статье анализированы сущность доброй воли и справедливости поэзии Киромии Бухари. Творчество Киромии Бухари, так как в нем отражены все тяжелые моменты поэта и его современников. Гуманный и патриотичный поэт, ведет человека к доброте, и признают спасение жизни от невзгод только в любви и справедливости.

Нравственные человеческие черты, как стремление быть добрым к людям, любить людей из важные тем творчества Киромии Бухари и показывает его поэт-гуманист.

Глубокий и обнадеживающий способ говорить о добре поэта без каких-либо колебаний в фольклоре и поэтических идеях поэта. И как последователь и наследник гуманных идей своих предшественников, он всегда направлял человека к добру и добру.

Творчества Киромии Бухари серьезно нуждается в научной исследовании, о котором автор рассуждать в этой статье.

Ключевые слова: вдумчивость, добродетель, доброта, доброта, мудрость, щедрость, доброта.

Kiromi Bukhari poet-humanist

This article analyzes the essence of goodwill and justice of Kiromi Bukhari heritage. Kiromi Bukhari poetries as reflect all the difficult moments of poet and his contemporaries' life. Humanist and patriotic poet, leads a person to kindness, and recognize the salvation of life from adversity only through love and justice.

Moral human traits like the desire to be kind to people, love people from important topics of Kiromi Bukhari heritage are shown by his humanist poet.

Deeping and encouraging way to talk about the good of the poet without any hesitation of folklore and poetic ideas of the poet. And as a follower and heir to the human ideas of his predecessors, he always directed people to goodness and equity.

Kiromi Bukhari heritage seriously need in scientific research, that the author discusses in this article.

Keywords: thoughtfulness, virtue, kindness, kindness, wisdom, generosity, kindness.

Маълумот дар бораи муаллиф: Усмонова Гулбахор Файзиддиновна – унвонҷӯи Институти забон ва адабиёти ба номи Абуабдулло Рӯдакии АИ ҶТ. Тел.: (+992) 918735388. E-mail: usmonova@inbox.ru

Сведения об авторе: Усманова Гулбахор Файзиддиновна – соискатель Института языка и литературы им. Абуабдулло Рудаки АН РТ. Тел.: (+992) 918735388. E-mail: usmonova@inbox.ru

About the author: Usmonova Gulbahor Fayziddinovna – a researcher of the Institute of Language and Literature named after Rudaki of the Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan. Phone.: (+992) 918735388. E-mail: usmonova@inbox.ru